

Prof. dr Duško Vejnovič, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa *Defendologija i Sociološki diskurs*

NEODGOVORNOST I POLITIKA NEOLIBERALIZMA RUŠI DEJTONSKU BiH

Parola – Neka tržište upravlja svime, sprega politike i korporacija koju treba kritikovati – sloboda je najveća vrijednost

Političari u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini narode zabavljaju sporednim stvarima i na taj način manipulišu demokratijom na isti način kako su to činili sa tržištem i privatizacijom koja je završila kao velika pljačka društvenog bogatstva u interesu pojedinaca i grupa. „Inteligentna manjina“ vlada i vodi zemlju u interesu, kako saopštava, cijelog naroda uz poruku... „narodu se ne može prepustiti da donosi odluke, jer će odluke koje će donijeti biti katastrofalne“. Ono što oni čine jeste na određeni način nametanje „proizvodnje pristanka“ od strane širokih narodnih masa. Idu sa pretpostavkom da je narod „preglup“ da to shvati pa smišljaju način na koji će narod pristati na odluke što ih donosi manjina. Manjina stvara industriju odnosa sa javnošću. Taj neoliberalni pristup sprege politike i korporacija treba kritikovati da ne bi „inteligentna manjina“ morala silom da kontroliše narod industrijom odnosa sa javnošću, kako ističe Noam Čomski. Jedan od najboljih načina da se utiče na tuđe stavove jest ono što je veliki stručnjak iz političke ekonomije „Torstejn“, Veblen nazvao „fabrikovanje potrošača“. Reklamna industrija koju stvara manjina nad narodom samo je vrhunac htjenja fabrikovanja potrošača, zamki konzumerizma – a sve to radi vrlo sofisticirano. Opštepoznato je da ta manjima vlastodržaca kroz marketinšku industriju ne baca novac uzalud. Da to ne radi, ljudi bi svrgnuli lažne autoritete, korumpirane političare, autokrate, diktatore, nemoralne pojedince kojih je nažalost sve više.

Tako se u politici u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini sve više razvijala reklamna industrija koja prerasta u „psihologiju zanovijetanja“. Ti učinci propagande posebno su vidljivi kod djece i starijih lica.

Političari nas zaduživanjem vraćaju u robovlasničku ekonomiju, dužničko-vjerovnički odnos. Neinformisano biračko tijelo donosi iracionalne odluke, vrlo često i protiv vlastitih interesa. **Iz političke i sociološke teorije je poznato da bi trebalo da se demokratija temelji na dobro informisanim građanima koji donose racionalne odluke.** Međutim, industrija odnosa s javnošću vodi političke kampanje tako da do građana stigne jedino površna informacija, iluzija, stvaraju se popularne ličnosti, „lideri“, autokrate i često puta nemoralne ličnosti. Oko bitnih pitanja za narod stalno postoji veliko razmimoilaženje između vođenja javne politike i javnog mnijenja. Zato neki političari i neki nosioci javnih funkcija narod zabavljaju sporednim stvarima i na taj način manipulišu demokratijom na isti način kako su to činili i čine s tržištem i privatizacijom. Na taj način se doprinosi opštem marginalizovanju naroda, atomiziranju ljudi tako da im se pažnja usmjerava i skreće što dalje od onoga što bi im trebalo biti važno, npr., umjesto da žive slobodno, nesputano u demokratskom društvu, jednostavno samo rade za manjinu, za vlast i vlastodršce. Nažalost umjesto da politika bude... „mudrost upravljanja ljudima i stvarima u svrhu ostvarivanja najviših vrijednosti (istine, pravde, slobode, svetosti života itd.), ona se danas u Bosni i Hercegovini definiše kao ogoljela i krvoločna borba društvenih grupa i pojedinaca za osvajanje, očuvanje i povećanje moći, vlasti i koristi koja ide uz to. Suština politike u BiH jeste borba oko raspodjele i kontrole društvene moći – politika je postala drama. Filozof volje za moć je rekao: došlo je vrijeme da se ponovo promisli šta je politika, jer ovakva kakva je sada i ovdje, ona je mjesto gdje su sve negativne pojave, izazovi, rizici i prijetnje zakazale sastanak. Sa dovoljno razloga može se reći da su na ovim prostorima BiH još uvijek veoma moćne mitske i paganske predstave i vjerovanja, koja po pravilu oživljavaju u trenucima političkih i društvenih kriza. Kad god se ponove krizne situacije uvijek se obnove ovi mitski i paganski obrasci. U kriznim situacijama ne traži se učitelj nego spasitelj: harizmatski vođa uvijek ima šansu kada nije moguće riješiti krizu na racionalan način što je slučaj i u BiH“. (Vejnović, D., str. 54). Naučna istraživanja pokazuju da se politika

u Bosni i Hercegovini sve više fokusira na privatne interese koje finansiraju preduzeća, kompanije, dok je javnost sasvim marginalizovana. Neoliberalna marketinška industrija moćnih, drskih, često nemoralnih stvara ljude koji će se fokusirati na ispunjenje vlastitih umjesto obećanih i proklamovanih želja građana, naroda i potrošača koji su neinformisani i naviknuti na donošenje iracionalnih odluka. Veliki Čomski razotkriva principe koncentracije moći i bogatstva i ističe da ključnu ulogu odigrava razvoj industrije odnosa s javnošću. Siromaštvo i socijalna nepravda proizvode sve više nejednakosti, a Čomski razotkriva ključne aktere neoliberalizma i pruža jasan, hladan i strpljiv uvid u nepobitne ekonomske činjenice. On ističe deset principa koncentracije bogatstva i moći koje danas nalazimo u Americi. Ti principi su: suzbijanje demokratije, oblikovanje ideologije, redizajniranje ekonomije, prebacivanje tereta na siromašne i srednju klasu, udar na uzajamnu ljudsku solidarnost, dopuštanje regulatorima da ih vode vlastiti interesi, izborni inženjering, upotreba straha kao i snage države da se masu drži pod nadzorom, proizvodnja pristanka i marginalizovanje građana, naroda. Političari u Bosni i Hercegovini danas često puta saopštavaju građanima da ne očekuju nikakvu pomoć od države, država je problem, a ne rješenje itd. To je neoliberalizam u svojoj biti. Posjeduje taj podvojeni karakter koji možemo slijediti unatrag kroz ekonomsku istoriju. Uspostavlja se stanje da jedna pravila vrijede za bogate, a sasvim suprotna pravila vrijede za siromašne. Za siromašne i dalje vrijede tržišni principi, npr. ograničavaju se prava, uništava se zdravstvo i slično. Opasnost za BiH i Republiku Srpsku je kreditna kriza koja je još više produbljena različitim političkim, ekonomskim i svakim drugim malverzacijama i kojekakvim sistemskim provođenjem finansijskih trikova i prevara. Moć se toliko koncentrisala da su neke od banaka favorizovane od političara i države postale „previše velike da bi propale“, nego su, kako je to jedan ekonomist lijepo rekao, „previše velike da bi ih se pritvorilo“. Nažalost, kriminalističke istrage uglavnom se po ovim pitanjima vode za trgovinu povlaštenim informacijama, pri čemu je kriminal bio u tome da je škodio tuđim poslovima – s time se uvijek nešto može učiniti. Ali kada su u pitanju otimačina, zgrabizam, pljačka naroda, to se ne kažnjava. U pravilu u BiH svaki se put poreski obveznici pozivaju da finansiraju one koji su stvorili krizu, a to su u pravilu političari i glavne

finansijske institucije. Međutim, to nije ispravno, kriza treba da pomete, počisti one koji su se odvažili na rizična ulaganja. Međutim, bogataši i moćnici ne žele kapitalistički sistem, već oni žele da, kada se nađu u nevolji, država bude u stanju uskočiti poput dadilje, i da ih tada poreski obveznici finansijski izvuku. Neki poreski obveznici, politički odabrani, posjeduju polisu osiguranja koju im je izdala država, što znači da će ih, bez obzira na to koliko se često odluče na rizike, i ako se nađu u nevolji, javne institucije finansijski izvući, jer su oni preveliki da ih se pusti da propadnu – i to se tako stalno iznova ponavlja. Njihova moć je toliko velika da propadne svaki pokušaj da se tome stane na kraj. U uslovima Bosne i Hercegovine ljudi koji su određeni, izabrani, da riješe krizu bili su i jesu isti oni koji su do nje doveli. Oni su do krize doveli, a sada su jači nego ikada prije, moćniji, drskiji, osioni. Je li to slučajno, pa, baš i nije, ako su isti ljudi odabrani da osmisle novi ekonomski plan – šta očekujemo da će se dogoditi? Javne institucije često puta istresu bilione evra u ruke posrnutih preduzeća politički odabranih i tako njih i sebe održavaju u životu. Najjednostavnija definicija neoliberalizma jest: „Neka tržište upravlja svime.“ Država se ne bavi formiranjem politike, osim kao podrška tržišnim aktivnostima. Nažalost, to su mjere koje se primjenjuju na siromašnim i slabima, ali ne i na bogatima, moćnima, drskima, ne na sebi. To je tako nažalost u cijeloj modernoj ekonomskoj istoriji još od XVII vijeka, iako se to onda nije zvalo neoliberalizam. Političke elite u Bosni i Hercegovini treba da koriste „komparativne prednosti“ da izvoze svoje osnovne proizvode i da uvoze samo ono što u BiH nedostaje. Treba favorizovati domaće resurse. Za veliku većinu stanovništva vrijedi princip „neka tržište pobijedi“. Ograničimo prava, smanjimo i uništimo socijalno osiguranje, smanjimo propisani minimum zdravstvene zaštite – pustimo da sve to reguliše tržište. Međutim, to ne vrijedi za bogate. Za bogate je država jaka i važna i spremna uskočiti čim se nađu u nevolji, da ih izvuče iz finansijske krize, finansijske nevolje, finansijskog škripca. Država jača zajedno s ekonomijom, a to je ikona neoliberalizma. Mnogi državni programi u Bosni i Hercegovini koji se propagiraju kao entitetski državni i vladini poticaji su neka vrsta krave muzare iz koje je curio i curi novac. To vrijedi samo za bogate, dok za siromašne i dalje vrijede tržišni principi: ne očekujte nikakvu pomoć od države, država je problem, a nije rješenje itd. To je

neoliberalizam, u svojoj biti posjeduje taj podvojeni karakter koji možemo slijediti unatrag kroz ekonomsku istoriju. Jedna pravila vrijede za bogate, a sasvim suprotna pravila vrijede za siromašne. Svjetska finansijska kriza 2008–2009. godine, a potom i kriza izazvana virusom COVID-19 2019. godine, definitivno su sahranile koncept neoliberalnog kapitalizma kao konačno pronađenu formu egzistencije čovjeka i društva. Logično je postaviti pitanje kako će kapitalistički sistem izgledati u budućnosti. Mnogi ozbiljni naučnici mišljenja su kako mu budućnost nije svijetla i kako mu život uopšte nije duga vijeka. Generalno i globalno pitanje jeste može li kriza, izazvana virusom korona, ubrzati proces koji je, zapravo, neumitan – proces prevladavanja kapitalizma kao sistema društvenih odnosa? Ili nešto slično... promjene sigurno slijede... ako ne iz volje moćnika, onda sigurno iz... carstva nužnosti... ka carstvu slobode...

